

Marcin Okulski

**PRACE PRZYMUSOWE –
NOWY RODZAJ KARY
W ROSYJSKIM PRAWIE KARNYM**

Wejście w życie w 1997 r. nowego Kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej (dalej: kkFR)¹ było symbolicznym początkiem nowego kursu polityki kryminalnej Rosji ku doskonaleniu i korekcie środków prawnokarnej reakcji na społecznie niebezpieczne czyny oraz optymalizacji działań w zakresie walki z przestępczością. Wśród podstaw prawnych stwarzających możliwość szczegółowych rozwiązań legislacyjnych w tym zakresie na uwagę zasługuje Rozporządzenie Rządu Federacji Rosyjskiej z 14 października 2010 r. N 1772-p² stanowiące Koncepcję rozwoju systemu prawa karnego wykonawczego Federacji Rosyjskiej do 2020 roku.

Jednym z istotnych postanowień wspomnianego rozporządzenia jest zmniejszenie ilości orzekanych i wykonywanych kar izolacyjnych na rzecz kar o charakterze wolnościowym. Zgodnie z p. 5 rozporządzenia³ zakłada się zwiększenie do 200 tys. osób (do 2020 r.) ogólnej liczby skazanych na kary niezwiązane z izolacją skazanego od społeczeństwa. Do przewidywanego celu ma prowadzić z jednej strony częstsze orzekanie ograniczenia wolności i innych rodzajów kar, ale i zwiększenie liczby sankcji ustawowych przewidujących kary nieizolacyjne oraz rozszerzenie praktyki stosowania ich przez sądy. Jasno wypowiedziany postulat zmiany praktyki orzeczniczej sądów skutkował między innymi wprowadzeniem Prawem federalnym z 7 grudnia 2011 r.⁴ do Kodeksu karnego FR, z dniem 1 stycznia 2013 r. nowego rodzaju kary – prac przymusowych

---

¹ Уголовный кодекс РФ от 13.06.1996 г. № 63-ФЗ, Собрание законодательства Российской Федерации от 17 июня 1996 г. N 25 ст. 2954, с изм.

² Распоряжение Правительства Российской Федерации от 14 октября 2010 г. N 1772-р г. Москва, Собрание Законодательства РФ, 25.10.2010, N 43.

³ Punkt ten nosi tytuł: „Wykonanie kar nie związanych z pozbawieniem wolności i postpenitencjarna adaptacja. Rozwój Systemu kar alternatywnych do pozbawienia wolności”

⁴ Федеральный закон Российской Федерации от 7 декабря 2011 г. N 420-ФЗ „О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации”, Собрание законодательства Российской Федерации, 2011, N 50, ст. 7362.

(art. 44. p. 3.1 kkFR). Równocześnie, na mocy Prawa federalnego z dnia 30 grudnia 2012 (N 307-ФЗ)⁵ stosowanie postanowień o pracach przymusowych przełożono do 1 stycznia 2014 r. Jednak i ten termin w wyniku noweli z 28 grudnia 2013 r.⁶ został przesunięty na dzień 1 stycznia 2017 r. To kolejne odłożenie w czasie obowiązywania wprowadzonych ustawą z 7 grudnia 2011 r. zmian w Kodeksie karnym Federacji Rosyjskiej uzasadnia się brakiem gotowości Federalnej Służby Wykonywania Kar⁷ (dalej: FSWK) do spełnienia wymogów realizacji tego typu kary. Wspólne prace Ministra Sprawiedliwości Federacji Rosyjskiej i FSWK wykazały, że realizacja postanowień o pracach przymusowych bez wydzielenia dodatkowych środków budżetowych nie wydaje się możliwa⁸. Pozostały do początku terminu obowiązywania przepisów o pracach przymusowych czas powinien być, jak się wydaje, czasem refleksji nad ostatecznym kształtem tego nowego środka reakcji karnej, tak co do jego natury, jak i w kontekście zakładanych technicznych możliwości jego prawidłowego stosowania.

Autor niniejszego opracowania nie stawia sobie jednak tak skomplikowanego zadania. Jego głównym celem jest przedstawienie istoty i charakteru kary prac przymusowych oraz, w sposób szczególny, mechanizmu jej wykonywania w oparciu o przepisy Kodeksu karnego wykonawczego Federacji Rosyjskiej.

Charakter i istota kary prac przymusowych oraz zasady jej orzekania

W świetle art. 45 cz. 1 kkFR prace przymusowe są podstawowym rodzajem kary, natomiast główne zasady jej orzekania rosyjski ustawodawca określił w art. 53.1 kkFR. Zgodnie z jego brzmieniem prace przymusowe stosowane

⁵ Федеральный закон от 30.12.2012 N 307-ФЗ „О внесении изменений в статью 8 Федерального закона „О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации” и статью 6 Федерального закона „О внесении изменений в Федеральный закон „О судебных приставах” и отдельные законодательные акты Российской Федерации”, Собрание законодательства РФ, 31.12.2012, N 53 (ч. 1), ст. 7632.

⁶ Федеральный закон РФ от 28.12.2013 № 431-ФЗ „О внесении изменения в статью 8 Федерального закона „О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации”, Российская газета, N 295, 30.12.2013.

⁷ Federalna Służba Wykonywania Kar (Федеральная служба исполнения наказаний-ФСИН России) jest federalnym organem władzy wykonawczej w zakresie stosowania prawa. Sprawuje funkcje nadzoru i kontroli w obszarze wykonywania kar wobec skazanych. Swoim działaniem obejmuje sprawę osób zatrzymanych, oskarżonych o popełnienie przestępstwa, ich ochrony i konwojowania, spełnia zadania dotyczące kontroli zachowania osób warunkowo skazanych, jak i tych, którym sąd przesunął termin odbycia kary.

⁸ Szerzej zob. pismo deputata Dumy Państwowej FR (N вн- АХ-3/357 z 7.12.2012 r.), А.Е. Чиншатаjna z 7.12.2012 r., N вн- АХ-3/357 (Пояснительная записка, с. 1), do Przewodniczącego Dumy Państwowej S.E. Naryszkina; por. С.В. Шевелева, Перспективы назначения и исполнения наказания в виде принудительных работ, Вектор науки ТГУ, серия Юридические науки 2012, N 1 (8), с. 58.

są jako alternatywa pozbawienia wolności w przypadkach przewidzianych odpowiednimi przepisami Części szczególnej Kodeksu karnego za popełnienie przestępstw niewielkiej i średniej wagi albo za ciężkie przestępstwo popełnione po raz pierwszy. Orzeczenie kary prac przymusowych ma w pewnym stopniu charakter wtórny. Szczególny porządek jej wymierzania ustanowiony w cz. 3 art. 53.1 kkFR zakłada bowiem, że jeśli sąd wymierzywszy karę pozbawienia wolności dojdzie do wniosku, że możliwa jest poprawa skazanego bez realnego odbywania kary w miejscach pozbawienia wolności, to dopiero wówczas postanawia zamienić orzeczoną karę pozbawienia wolności na karę prac przymusowych. Mając na względzie tryb wymierzania kary prac przymusowych jej istotę i charakter (o czym szerzej *alio loco*) można zaryzykować pogląd, że mieści się ona w szeroko rozumianej formule wolności kontrolowanej (probacji). Jeżeli jednak orzeczona przez sąd kara pozbawienia wolności przekroczy granicę lat pięciu, kary prac przymusowych nie stosuje się, co wydaje się być zrozumiałe w kontekście cz. 4 art. 53.1 kkFR ustalającej górną granicę wymiaru prac przymusowych na okres od dwóch miesięcy do pięciu lat. Treścią prac przymusowych, jak stanowi cz. 3 art. 53.1 kkFR, jest przymuszenie (*привлечение*) skazanego do pracy w miejscach określonych przez instytucje i organy systemu karno-wykonawczego (penitencjarnego).

Praca skazanego ma charakter odpłatny jednak z wynagrodzenia dokonywane są potrącenia przekazywane na rachunek właściwego terytorialnie organu systemu penitencjarnego stanowiące dochód państwa. Wysokość potrącaniej kwoty określona ma być w wyroku sądu karnego, ale winna mieścić się w przedziale od 5 do 20% wynagrodzenia. Uchylenie się skazanego od odbycia kary prac przymusowych powoduje zamianę na karę pozbawiania wolności według zasady – jeden dzień pozbawienia wolności za jeden dzień prac przymusowych (art. 53.1 cz. 6 kkFR).

Przy wymierzaniu kary prac przymusowych rosyjski ustawodawca wprowadził podmiotowe ograniczenia. Otóż nie wymierza się jej niepełnoletnim, inwalidom grupy pierwszej i drugiej, kobietom w ciąży lub wychowującym dzieci do lat trzech, jak i kobietom, które ukończyły pięćdziesiąty piąty rok życia. Do grupy tej należą również mężczyźni po osiągnięciu sześćdziesięciu lat, a także żołnierze.

Centra poprawcze jako miejsca odbywania kary prac przymusowych

Przepisy prawa karnego materialnego stwarzające podstawę wymiaru kary prac przymusowych znajdują swoiste *continuum* w rozdziale 8.1 Kodeksu karnego wykonawczego Federacji Rosyjskiej (dalej kkwFR)⁹, wprowadzonym przy-

⁹ Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации от 08.01.1997 N 1-ФЗ, Собрание законодательства РФ 13.01.1997, N 2, ст. 198, с изм.

wolywanym uprzednio Prawem federalnym z 7 grudnia 2011 r. Artykuł 60.2 tegoż rozdziału przewiduje, że skazani odbywać będą karę prac przymusowych w specjalnych instytucjach zwanych centrami poprawczymi zlokalizowanymi na terytorium poszczególnych podmiotów Federacji Rosyjskiej¹⁰. Przy tym, skazany kierowany byłby do tego centrum, które znajduje się na terytorium podmiotu, na którym skazany mieszka lub był osądzony. Przy braku takiego centrum poprawczego lub niemożności umieszczenia w istniejących centrach skazany, za zgodą właściwego organu penitencjarnego wyższego rzędu, zostanie skierowany do innych centrów tego typu, gdzie istnieją warunki do odbycia kary. Ustawodawca dopuszcza możliwość organizowania centrów poprawczych jako wyodrębnionych części przy zakładach poprawczych, zaś określenie trybu ich tworzenia pozostawia federalnym organom władzy wykonawczej, które wypełniają zadania z zakresu opracowywania i realizacji polityki państwowej oraz prawnego regulowania sfery wykonywania kar¹¹.

Skierowanie do miejsca odbycia kary

Po uprawomocnieniu się wyroku skazującego na prace przymusowe skazani, którzy do tego momentu przebywali na wolności oraz skazani, którym pozostała część kary pozbawienia wolności zamieniono na karę prac przymusowych udają się samodzielnie, na koszt państwa¹², w wyznaczone dla odbycia kary miejsce (art. 60.2 cz. 1 kkwFR). Pismo o skierowaniu do miejsca odbycia kary skazany otrzymuje bezpośrednio od terytorialnego organu penitencjarnego albo poprzez instytucję realizującą karę. Skierowanie to określa termin przybycia skazanego do centrum poprawczego uwzględniając czas konieczny na przejazd.

¹⁰ Zgodnie z art. 5 rosyjskiej Konstytucji, Federacja Rosyjska składa się z równoprawnych podmiotów. W stosunkach wzajemnych z organami władzy państwowej wszystkie Podmioty Federacji Rosyjskiej są między sobą równe w prawach. Podmioty te mają swoją konstytucję lub statut, zaś ich regionalne parlamenty stanowią wewnętrzne prawo. Nie mają jednak prawa secesji. Obecnie w składzie Federacji Rosyjskiej, po aneksji Krymu i Sewastopola (18.03.2014 r.), liczba podmiotów Federacji wzrosła z 83 do 85. Są to: 22 republiki, 46 obwodów, 9 krajów, 1 Żydowski obwód autonomiczny, 4 okręgi autonomiczne, 3 miasta o znaczeniu federalnym (Moskwa i Sankt-Petersburg oraz Sewastopol po zmianie Konstytucji z 11.04.2014 r.).

¹¹ Kompetencje w tym zakresie posiada obecnie m.in. Ministerstwo Sprawiedliwości Federacji Rosyjskiej (Министерство юстиции Российской Федерации), Rząd Federacji Rosyjskiej (Правительство Российской Федерации) czy Federalna Służba Wykonywania Kar (Федеральная служба исполнения наказаний).

¹² Szczegółowo kwestię tę reguluje Postanowienie Rządu FR o zasadach opłaty przejazdu, zabezpieczenia w produkty żywnościowe lub pieniądze na czas przejazdu skazanych samodzielnie udających się na miejsce odbywania prac przymusowych (Постановление Правительства РФ от 06.07.2012 N 691 «Об утверждении Правил оплаты проезда, обеспечения продуктами питания или деньгами на время проезда осужденных, самостоятельно следующих к месту отбывания принудительных работ», Собрание законодательства РФ, 16.07.2012, N 29, ст. 4119, с изм.).

Inaczej, w świetle przepisu art. 60.2 cz. 3 kkwFR, przedstawia się sytuacja osób, które do momentu uprawomocnienia się wyroku były tymczasowo aresztowane (*codepżiscanie pod strażцей*), bowiem udają się one do miejsca odbycia kary pod konwojem, czyli w trybie przewidzianym dla skazanych na karę pozbawienia wolności.

Uchylenie się od kary prac przymusowych

Kodeks karny wykonawczy w cz. 4 art. 60.2 wskazuje na konsekwencje uchylenia się skazanego na prace przymusowe od przyjęcia pisma kierującego do miejsca odbycia kary, jak i niestawienia się w ustalonym terminie we właściwym centrum poprawczym. Wówczas właściwy terytorialnie organ penitencjarny zarządza poszukiwanie skazanego, co prowadzić ma do zatrzymania go na okres 48 godzin, z możliwością przedłużenia zatrzymania do 30 dni. Po tym, sąd obligatoryjnie orzeka o aresztowaniu skazanego i zamianie prac przymusowych na pozbawienie wolności. Jeżeli zaś skazany w wyznaczonym terminie zgłosi się do odbycia kary, to od dnia jego przybycia liczy się czas zasądzonej kary. Na poczet kary zalicza się także czas aresztu stosowanego jako środek zapobiegawczy, czas przemieszczania się pod konwojem do centrum poprawczego, jak też czas jednodniowych krótkoterminowych wyjazdów skazanego za zgodą administracji centrum poprawczego.

Dopelnieniem katalogu możliwych form uchylenia się od kary robót przymusowych jest art. 60.17 cz. 1 kkwFR, który uznaje za takie niepowrót do centrum poprawczego po upływie dozwolonego czasu wyjazdu oraz samowolne opuszczenie centrum, miejsca pracy i (lub) miejsca pobytu, które zostały określone przez administrację centrum, na okres powyżej 24 godzin. Następstwem uchylenia się od kary jest w tych przypadkach zarządzenie przez administrację centrum poprawczego poszukiwań skazanego, który, podobnie jak skazany opisany w art. 60.2 cz. 4 kkwFR, podlega zatrzymaniu na 48 godzin. Przy tym możliwe jest przedłużenie tego środka do 30 dni. Obowiązkiem naczelnika centrum poprawczego, w sytuacji uchylenia się przez skazanego od odbywania prac przymusowych, jest skierowanie do sądu, na podstawie art. 60.17 cz. 3 kkwFR wniosku o zamianę nieodbytej części kary na karę pozbawienia wolności. Od dnia skierowania wniosku, do postanowienia sądu w tej sprawie skazany na prace przymusowe zostaje przeniesiony do pomieszczenia dla naruszających porządek.

Reżim odbywania prac przymusowych

Wewnętrzny porządek odbywania kary prac przymusowych w centrach poprawczych zgodnie z art. 60.4 kkwFR zatwierdza ten organ władzy wykonawczej, który wypełnia funkcje z zakresu opracowywania i realizacji polityki państwowej oraz prawnego regulowania sfery wykonywania kar, po uzgodnieniu z Prokuraturą generalną FR.

Utrzymanie właściwego reżimu odbywania kary prac przymusowych wymaga przestrzegania przez skazanych obowiązków, które mają właściwy dla tej kary charakter. Kodeks karny wykonawczy wprost wskazuje na niektóre obowiązki skazanych odbywających karę w centrach poprawczych. Do obowiązków skazanych należy:

- a) respektowanie zasad porządku wewnętrznego,
- b) praca w miejscu wskazanym przez administrację centrum,
- c) stałe przebywanie w granicach terytorialnych centrum z uwzględnieniem wyjątków ustalonych w kkwFR (skazani co do zasady mieszkają w specjalnych internatach, których nie mogą opuszczać w porze nocnej i w dni wolne od pracy bez zezwolenia administracji centrum),
- d) nieodpłatny udział w pracach przy urządzeniu budynków i terytorium centrum poprawczego w dni nierobocze (2 godziny w tygodniu zgodnie z ustaloną kolejnością),
- e) stałe posiadanie przy sobie dokumentu o ustalonym wzorcu potwierdzającego tożsamość skazanego.

Podczas odbywania kary administracja centrum poprawczego może wyrazić zgodę na krótkotrwały wyjazd skazanego poza jego granice w celu załatwienia niecierpiących zwłoki spraw socjalno-bytowych, jak i innych, przy czym czas pobytu poza centrum nie może trwać dłużej niż 5 dni.

Zapewnieniu bezpieczeństwa podczas odbywania kary służy zakaz posiadania przez skazanych przedmiotów i substancji ustawowo i regulaminowo zakazanych. Po ich ujawnieniu u skazanych zostają one zarekwirowane lub zniszczone zgodnie postanowieniem naczelnika centrum poprawczego. Dopuszczalne jest więc przeszukanie pomieszczenia, w którym przebywa skazany, jak i jego samego (zob. art. 60.4 cz. 4-5 kkwFR).

Więzy nadzoru mogą zostać rozluźnione wobec tych skazanych, którzy nie dopuszczają się naruszenia zasad regulaminu wewnętrznego centrów poprawczych i odbyli co najmniej jedną trzecią zasądzonej kary. Na ich wniosek bowiem, naczelnik centrum poprawczego w drodze postanowienia może wyrazić zgodę na ich zamieszkanie wraz z rodziną poza obszarem centrum poprawczego, na wynajętej lub własnej „przestrzeni życiowej”, znajdującej się w granicach jednostki municypalnej, w której położone jest centrum. Równocześnie nakłada się na nich obowiązek rejestracji w miejscu odbywania kary

cztery razy w miesiącu (art. 60.4 cz. 6 kkwFR). Na pewne „przywileje” mogą liczyć także ci skazani, którzy nie byli regulaminowo karani. Zgodnie z art. 60.4 cz. 7 kkwFR mogą oni od administracji zakładu na swój wniosek, na podstawie postanowienia naczelnika centrum poprawczego, uzyskać zgodę na wyjazd poza obszar centrum na czas płatnego corocznego urlopu. W ramach oddziaływań mających wymiar edukacyjny należy odnotować umożliwienie skazanym nauki w formie zaocznej w jednostkach kształcenia zawodowego i jednostkach kształcących na poziomie wyższym, znajdujących się na obszarze jednostki municypalnej, na terytorium której zlokalizowano centrum poprawcze.

Organizacja pracy skazanych i warunki pracy

Za organizację pracy skazanych odpowiada administracja centrów poprawczych, która mając na względzie ilość miejsc pracy powinna w świetle art. 60.7 cz. 1 kkwFR przydzielać ją z uwzględnieniem płci, wieku, zdolności do pracy, stanu zdrowia i w miarę możliwości specjalności. Skazani kierowani są do pracy przymusowej w jednostkach organizacyjnych funkcjonujących w różnych formach prawnych, a jednostki te otrzymują przewidziane prawem podatkowym ulgi. Instytucje chcące skorzystać z przymusowej pracy skazanych mają prawo uzyskiwać informacje od administracji centrów poprawczych niezbędne przy tworzeniu dla nich miejsc pracy (por. cz. 2-3 art. 60.7 kkwFR).

Do skazanych na prace przymusowe stosuje się wprawdzie przepisy prawa pracy obowiązujące w Federacji Rosyjskiej, ale z wyłączeniem regulacji dotyczących przyjęcia i zwolnienia z pracy, przeniesienia do innej pracy, odmowy wykonywania pracy oraz udzielania urlopów. Skazany na prace przymusowe nie ma prawa, co wynika z jednoznacznego brzmienia art. 60.8 cz. 3 kkwFR, odmówić wykonania zleconej mu przez administrację pracy, natomiast art. 60.8 cz. 2 kkwFR przewiduje możliwość przeniesienia skazanego do innej pracy w przypadku „produkcyjnej konieczności” albo zgodnie z medycznymi zaleceniami. Przeniesienia dokonuje administracja jednostki organizacyjnej, w której pracuje skazany uzgadniając to z administracją centrum poprawczego i, o ile to możliwe, uwzględniając stanowisko skazanego. Porozumienia obu administracji wymaga także udzielenie skazanemu corocznego płatnego urlopu w wymiarze 18 dni kalendarzowych, do którego prawo uzyskuje on po odbyciu 6 miesięcy kary, przy czym skazanemu, któremu nie zabezpieczono pracy, urlop nie przysługuje (por. art. 60.8 cz. 4-5 kkwFR).

Zapłata za pracę przymusową i materialno-bytowe zabezpieczenie skazanych

Jak wcześniej wspomniano, praca wykonywana w ramach kary prac przymusowych ma charakter odpłatny, a z wynagrodzenia dokonywane są potrącenia ustalane w wyroku sądowym oraz potrącenia na pokrycie wydatków związanych z zabezpieczeniem potrzeb materialno-bytowych, o których mowa w art. 60.5 cz. 1-4. kkwFR (o czym dalej). Wyrównanie przez skazanych wydatków na ich utrzymanie odbywa się po zaspokojeniu wszystkich żądań wierzycieli w oparciu o reguły przewidziane Prawem federalnym o postępowaniu egzekucyjnym¹³, z tym, że skazani otrzymują nie mniej niż 25% naliczonego im wynagrodzenia (art. 60.10 cz. 2-3 kkwFR). Ponadto, jeżeli sytuacja materialna skazanego ulegnie pogorszeniu, może on złożyć podanie do sądu o zmniejszenie potrąceń z jego wynagrodzenia, zaś postanowienie sądu w tym przedmiocie powinno uwzględniać wszystkie dochody skazanego.

Odnosząc się do problemu zabezpieczenia materialnych potrzeb i bytu skazanych należy mieć na uwadze nie tylko możliwość zarobkowania i dysponowania środkami pieniężnymi przez skazanych, ale także takie warunki życia w centrach poprawczych, które zapewniają realizację co najmniej podstawowych ich potrzeb. W oparciu o przepisy wspomnianego wyżej art. 60.5 cz. 1-4 kkwFR można ustalić podstawowy zakres materialno-bytowego zabezpieczenia skazanych. Każdemu z tych skazanych, którzy mieszkają w internacie centrum poprawczego, zapewnia się indywidualne miejsce do spania wraz z pościelą, a powierzchnia pomieszczenia przypadająca na jednego skazanego nie może być mniejsza od czterech metrów kwadratowych. Jeśli natomiast chodzi o wyposażenie skazanego w odzież osobistą, obuwie oraz zabezpieczenie żywności, odbywa się to na rachunek skazanego. Wyjątkowo, gdy skazany nie ma środków własnych wydatki te ponosi budżet federalny, a skazany ma obowiązek wyrównania ich w przyszłości.

Skazani na pracę przymusowe mogą mieć przy sobie środki pieniężne i rozporządzać nimi, jak również nabywać i przechowywać oraz korzystać ze wszystkich przedmiotów, wyrobów i substancji wyłączając te, których posiadania zakazuje ustawodawstwo i wewnętrzny regulamin centrów poprawczych. Skazani partycypują w kosztach usług komunalno-bytowych świadczonych na rzecz centrów poprawczych i utrzymania ich substancji majątkowej. Podstawą naliczenia tych kosztów jest dochód jaki przynoszą potrącenia z ich wynagrodzenia dokonywane zgodnie z porządkiem ustalonym przez rząd Federacji Rosyjskiej.

¹³ Федеральный закон от 02.10.2007 N 229-ФЗ «Об исполнительном производстве», Собрание законодательства РФ», 08.10.2007, N 41, ст. 4849, с изм.

Ubezpieczenie społeczne skazanych i opieka zdrowotna

Stosunkowo niewiele miejsca w Kodeksie karnym wykonawczym ustawodawca rosyjski poświęcił problemowi ubezpieczenia społecznego skazanych na karę prac przymusowych słusznie odwołując się do istniejącego w tym zakresie prawodawstwa Federacji Rosyjskiej. W trzech częściach art. 60.21 kkwFR potwierdził jedynie, że wykonujący w ramach wymierzonej im kary pracę przymusową objęci są obowiązkowym ubezpieczeniem społecznym¹⁴, a jeśli w okresie odbywania kary prac przymusowych skazany utraciłby zdolność wykonywania pracy ma prawo żądania naprawienia wynikłej stąd szkody. Równocześnie wskazał na obowiązek emerytalno-rentowego ubezpieczenia (*пенсионное страхование*) skazanych. W podobnie lakoniczny sposób prawodawca określił zasady „medyczno-sanitarnego zabezpieczenia skazanych na prace przymusowe”. Otóż z treści art. 60.6 kkwFR wynika, że pomoc skazanym w zakresie leczniczo-profilaktycznym i sanitarno-profilaktycznym świadczona jest w oparciu o obowiązujące w Federacji Rosyjskiej prawodawstwo dotyczące ochrony zdrowia¹⁵ i w zgodzie z porządkiem odbywania kary.

Odpowiedzialność odszkodowawcza skazanych

Za szkodę wyrządzoną państwu lub osobom fizycznym i prawnym podczas odbywania kary skazani na prace przymusowe ponoszą, jak stanowi art. 60.21, cz. 1 kkwFR, odpowiedzialność majątkową w trybie i rozmiarze przewidzianym w ustawodawstwie. Wydaje się, że zasadnicze znaczenie dla ustalenia świadczenia odszkodowawczego będą mieć przepisy rozdziału 39 Kodeksu pracy Federacji Rosyjskiej¹⁶, który reglamentuje materialną odpowiedzialność pracownika za szkodę wyrządzoną pracodawcy. Odpowiedzialność odszkodowawcza skazanego wobec centrum poprawczego jest odpowiedzialnością o charakterze cywilnoprawnym, na zasadzie winy i jedynie w granicach *damnum emergens*, zaś nieprawidłowo potrącone sumy pieniężne na wyrządzoną szkodę podlegają zwrotowi na rzecz skazanego (por. art. 60.21, cz. 2-3 kkwFR).

¹⁴ Podstawową regulacją w obszarze ubezpieczenia społecznego jest Prawo federalne o zasadach obowiązkowego ubezpieczenia społecznego (Федеральный закон от 16.07.1999 N 165-ФЗ «Об основах обязательного социального страхования», Собрание законодательства РФ, 19.07.1999, N 29, ст. 3686, с изм.).

¹⁵ Przede wszystkim Prawo federalne o podstawach ochrony zdrowia obywateli w Federacji Rosyjskiej (Федеральный закон от 21.11.2011 N 323-ФЗ «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации», Собрание законодательства РФ, 28.11.2011, N 48, ст. 6724, с изм.).

¹⁶ Трудовой кодекс Российской Федерации от 30.12.2001 N 197-ФЗ, Российская газета, N 256, 31.12.2001, с изм.

Obowiązki administracji centrum poprawczego i administracji jednostki organizacyjnej, w której pracuje skazany

Zakres obowiązków administracji centrum poprawczego, których realizacja ma wpływ na prawidłowe wykonanie kary uregulowano w cz 1 art. 60.11 kkwFR, zaś obowiązki administracji jednostki organizacyjnej, w której pracuje skazany na prace przymusowe określono w art. 60.9 kkwFR.

Administracja centrum poprawczego obowiązana jest prowadzić ewidencje skazanych na prace przymusowe obywateli Federacji Rosyjskiej oraz rejestrować w tzw. „ewidencji migracyjnej” skazanych na tę karę obywateli innych państw, jak i osób nieposiadających obywatelstwa. Powinnością administracji centrum jest także objaśnienie skazanym porządku i warunków odbywania kary oraz zabezpieczenie ich przestrzegania, co wiąże się z właściwym nadzorem i kontrolą. Z powinności tej wypływa obowiązek, a równocześnie uprawnienie do stosowania środków zapobiegających naruszeniom ustalonego porządku wewnętrznego, z czym wiąże się między innymi wykorzystywanie przewidzianych w art. 60.13 i 60.14 kkwFR nagród i kar porządkowych, które mając wpływ na modyfikowanie postaw skazanych „wspomagają” administrację centrum w realizacji obowiązku prowadzenia pracy wychowawczej ze skazanymi, jak i przygotowania ich do życia po odbyciu kary.

Zgola inne obowiązki ciążyą na administracji jednostek organizacyjnych, w których przymusowo pracują skazani. Przede wszystkim ma ona zapewnić im zatrudnienie uwzględniając ich stan zdrowia, posiadane kwalifikacje oraz charakter wykształcenia zawodowego. Ustawodawca w cz. 2 art. 60.9 kkwFR sformułował wyraźny zakaz zwalniania skazanych z pracy przez administrację jednostki tworząc równocześnie zamknięty katalog okoliczności, w których jest to dopuszczalne. Należą do nich:

- a) zwolnienie z odbywania kary w porządku przewidzianym ustawodawstwem karnym Federacji Rosyjskiej,
- b) przeniesienie skazanego do pracy w innej jednostce organizacyjnej lub do innego centrum poprawczego,
- c) zamiana prac przymusowych na pozbawienie wolności,
- d) niemożność wykonania określonej pracy w związku ze stanem zdrowia skazanego albo w związku z ograniczeniem zakresu prac.

Praca wychowawcza, nagrody i kary

Oddziaływania wychowawcze administracji centrum poprawczego mają przede wszystkim na celu aktywizację skazanych na prace przymusowe poprzez uczestnictwo we wszelkich organizowanych w centrum przedsięwzięciach (impresach). Poziom aktywności skazanych w tym obszarze ma wpływ na udzielane

im nagrody, jak i kary. Jednak trafny dobór środków i metod wykorzystywanych w pracy wychowawczej wymaga właściwego rozpoznania indywidualnych cech osobowości skazanych i okoliczności popełnionych przez nich przestępstw. Przestrzegania takiej reguły postępowania ze skazanymi żąda ustawodawca, który zdaje się traktować czas umieszczenia ich w centrach poprawczych jako czas próby i szansy na adaptację społeczną. Temu właśnie ma sprzyjać zindywidualizowany proces wychowania skazanych, którego podstawą jest wiara w edukacyjną siłę pracy w warunkach bliskich wolnościowym. Przyjęcie takiego modelu wykonania kary zmienia optykę spojrzenia na sam czyn skazanego na prace przymusowe. Należałoby go oceniać nie jako rezultat nagromadzenia złej woli, lecz niedojrzałości emocjonalnej i społecznej sprawcy. Nie ma zatem, jak się zdaje, powodu by mówić o konieczności „przywrócenia społeczeństwu” skazanego na prace przymusowe, bowiem stopień społecznego niebezpieczeństwa samego sprawcy nie może być wysoki skoro zamiana kary pozbawienia wolności na prace przymusowe możliwa jest jedynie wtedy, gdy sprawca dopuszczając się przestępstwa małej i średniej wagi albo przestępstwa ciężkiego po raz pierwszy zasługuje w ocenie sądu na łagodniejsze traktowanie.

Realizacji celów wychowawczych towarzyszy, o czym już mówiono, stosowanie ustawowo przewidzianych nagród¹⁷ i kar porządkowych. Katalog nagród z art. 60.13 kkwFR jest nader wąski, bowiem znajdują się w nim jedynie podziękowanie, wcześniejsze zdjęcie uprzednio nałożonej kary porządkowej oraz stworzenie możliwości wyjazdu poza centrum poprawcze w granicach jednostki municypalnej, na terytorium której położone jest centrum poprawcze, w dni wolne i świąteczne. Kryterium udzielenia nagrody jest dobre zachowanie i sumienny stosunek do pracy.

Równie krótka jest ustawowa lista kar porządkowych (art. 60.14 kkwFR). Przewiduje ona trzy ich rodzaje w postaci nagany, pozbawienia prawa zamieszkiwania poza internatem, przeniesienie do pomieszczenia dla osób zakłócających porządek na okres 15 dni.

Postaci naruszenia porządku i warunków odbywania kary

Ustawodawca rosyjski w art. 60.15 kkwFR wyróżnił zwykły i kwalifikowany rodzaj naruszenia porządku i warunków odbywania kary. Naruszenie zwykle może przybrać cztery formy (art. 60.15 cz. 2, p. a-r kkwFR):

- a) naruszenie porządku społecznego, za które skazany był pociągnięty do odpowiedzialności administracyjnej,
- b) naruszenie dyscypliny pracy,

¹⁷ Dla ścisłości należy dodać, że termin „меры поощрения”, który w niniejszym artykule oddałem słowem „nagrody”, można by przetłumaczyć jako „środki zachęty”, co wprost oddaje ich rolę w pracy wychowawczej.

- c) naruszenie ustalonych dla skazanego zasad zamieszkiwania w centrum poprawczym,
- d) niestawienie się bez ważnych przyczyn do rejestracji w centrum poprawczym przez skazanego, który ma zezwolenie na zamieszkiwanie poza nim.

Kwalifikowany (szkodliwy, złośliwy – *злостный*) rodzaj naruszenia porządku i warunków odbywania kary wypełniają następujące zachowania skazanego:

- a) spożywanie napojów alkoholowych, przyjmowanie środków narkotycznych i psychotropowych,
- b) drobne chuligaństwo,
- c) nieposłuszeństwo wobec przedstawicieli administracji centrum poprawczego lub ich znieważenie przy braku znamion przestępstwa,
- d) wytwarzanie przechowywanie lub sprzedaż zakazanych przedmiotów i substancji,
- e) organizacja strajków lub innego zbiorowego nieposłuszeństwa, jak również uczestnictwo w nich,
- f) odmowa pracy,
- g) samowolne, bez ważnych przyczyn, oddalenie się poza terytorium centrum poprawczego,
- h) spóźniony (powyżej 24 godzin) powrót na miejsce odbywania kary.

Za szkodliwego sprawcę naruszenia porządku i warunków odbywania kary uważa się sprawcę, który dopuścił się kwalifikowanego naruszenia, jak i tego, u którego w ciągu roku odbywania kary prac przymusowych odnotowano trzykrotne zwykle naruszenie (por. art. 60.15 cz. 3 kkwFR). Jednak uznanie sprawcy za szkodliwego wymaga postanowienia naczelnika centrum poprawczego, które powinno być przedstawione komisji dyscyplinarnej centrum. Następstwem przypisania sprawcy szkodliwego naruszenia jest skierowanie do sądu przez naczelnika centrum poprawczego wniosku o zamianę nieodbytej części kary na pozbawienie wolności i możliwość umieszczenia go (od dnia złożenia wniosku) przez administrację centrum, po uzyskaniu zgody prokuratora, w pomieszczeniu dla naruszających porządek.

Procedura stosowania kar porządkowych i przyznawania nagród

Stosowanie kar porządkowych i nagród wobec skazanych wymaga przestrzegania ustawowo określonego w sześciu częściach art. 60.16 kkwFR porządku, przy czym wskazania tego przepisu odnoszą się zasadniczo do naczelnika centrum poprawczego lub osoby go zastępującej, bowiem to właśnie te podmioty dysponują w pełnym zakresie prawem stosowania wspomnianych wyżej środków (art. 60.16, cz. 6 kkwFR).

Podstawowym wymogiem formalnym obowiązywania postanowień o zastosowaniu wybranej kary albo nagrody jest sporządzenie ich w formie pisemnej. Przy stosowaniu kar porządkowych uwzględnić należy nie tylko okoliczności konkretnego naruszenia, które mogą mieć obciążający bądź w pewnym stopniu usprawiedliwiający jego sprawcę charakter, lecz ponadto osobowość i dotychczasowe zachowanie skazanego. Obowiązuje tu zasada proporcjonalności, w myśl której nakładana kara powinna odpowiadać wadze i charakterowi zaistniałego naruszenia. Kary nie można nałożyć po upływie 10 dni od dnia ujawnienia naruszenia, natomiast jeśli w związku z nałożeniem kary porządkowej przeprowadzane było postępowanie sprawdzające, termin ten liczy się od dnia zakończenia postępowania. Równocześnie należy uwzględnić zakaz stosowania tego środka po upływie 30 dni od dnia dopuszczenia się naruszenia. Regułą stanowi tu niezwłoczne wykonanie kary porządkowej, jednak odstępstwa od niej mogą mieć związek z chorobą skazanego, jego wyjazdem poza granice centrum poprawczego albo w innych wyjątkowych przypadkach. Wówczas uprawnienie administracji centrum do wykonania kary upływa po 30 dniach od dnia jej nałożenia.

Przed nałożeniem kary porządkowej konieczne jest niekiedy przeprowadzenie postępowania sprawdzającego, którego wszczęcie i prowadzenie leży w kompetencjach naczelnika centrum poprawczego. Uzasadnieniem dla niego jest brak dostatecznych wiadomości dla wydania postanowienia o nałożeniu kary. Postępowanie sprawdzające nie stoi jednak na przeszkodzie przeniesieniu skazanego na prace przymusowe do pomieszczenia dla naruszających porządek, do czasu powzięcia decyzji w sprawie ukarania go karą porządkową, jednak nie na dłużej niż 24 godziny.

W art. 60.15, cz. 5 kkwFR przewidziano *sui generis* zatarcie nałożenia kary porządkowej. Jeżeli w ciągu roku od dnia odbycia takiej kary na skazanego nie będzie powtórnie nakładana kara porządkowa, to uważa się go za osobę, wobec której nie stosowano tego środka.

Nadzór nad skazanymi

Sprawowanie nadzoru nad skazanymi, odbywającymi karę prac przymusowych jest zadaniem administracji centrum poprawczego i polega, jak stanowi ustawa (art. 60.18, cz. 1 kkwFR), na obserwowaniu i kontroli postępowania skazanych w centrum poprawczym i miejscu pracy, jak i innych miejscach ich pobytu, natomiast ustalenie porządku realizacji nadzoru leży w gestii federalnego organu władzy wykonawczej, który wypełnia zadania z zakresu opracowywania i realizacji polityki państwowej oraz prawnego regulowania sfery wykonywania kar. Obserwacja i kontrola postępowania odbywać się może przy wsparciu środków technicznych. Ustawodawca zezwala na stosowanie w celach

prewencyjnych i informacyjnych, a więc w celu zapobieżenia przestępstwom, naruszeniom porządku i warunków odbywania kary oraz uzyskiwania koniecznej informacji o skazanych, środków audiowizualnych, elektronicznych oraz innych środków technicznych (art. 60.19, cz. 1 kkwFR). Z delegacji art. 60.19, cz. 2 kkwFR Rząd Federacji Rosyjskiej wydał 4 czerwca 2012 r. postanowienie¹⁸, które jest wykazem prawnie zdefiniowanych technicznych środków personalnego nadzoru i kontroli (między innymi elektronicznej bransolety), technicznych środków i urządzeń regionalnych centrów informacyjnych oraz zintegrowanego systemu bezpieczeństwa¹⁹ wykorzystywanych w centrach poprawczych w celach wyżej określonych.

Stała kontrola postępowania skazanego na prace przymusowe powinna prowadzić do możliwie szerokiego rozpoznania jego zachowania tak, by udało się przewidzieć potencjalne zagrożenie dla porządku wewnętrznego, a w szczególności zagrożenie dla życia i zdrowia otaczających skazanego osób, jak i jego samego. Stwierdzenie zachowania niosącego ze sobą takie zagrożenie, jak również konieczność niedopuszczenia do bezprawnego działania ze strony skazanego, otwiera przed administracją centrum poprawczego możliwość jego umieszczenia w bezpiecznym pomieszczeniu dla krótkoterminowego przetrzymania skazanych, na czas do 24 godzin (por. art. 60.18, cz. 2 kkwFR).

Mechanizm wymierzania i wykonywania kary prac przymusowych

Pomimo, jakby się wydawało, należytego ustawowego rozwinięcia reguł wymierzania i wykonywania kary prac przymusowych dostrzeżono, jak wspomniano na wstępie, brak właściwego przygotowania do stosowania nowych regulacji prawnych.

Po pierwsze, nie budzi wątpliwości konieczność poczynienia ogromnych nakładów finansowych na zbudowanie „dedykowanej” infrastruktury w posta-

¹⁸ Постановление Правительства РФ от 04.06.2012 N 553 «Об утверждении перечня аудиовизуальных, электронных и иных технических средств надзора и контроля, используемых исправительными центрами для предупреждения преступлений, нарушений порядка и условий отбывания принудительных работ и для получения необходимой информации о поведении осужденных к принудительным работам», Собрание законодательства РФ», 11.06.2012, N 24, ст. 3189.

¹⁹ Do środków personalnego nadzoru i kontroli ustawodawca zaliczył: elektroniczną bransoletę, stacjonarne urządzenie kontrolne (kontroluje sygnały emitowane przez bransoletę), mobilne urządzenie kontrolne (noszone wraz z bransoletą pozwala na identyfikację miejsca, w którym znajduje się skazany w oparciu o system GLONASS lub GPS), retranslator (pozwala na poszerzenie strefy odbioru sygnałów z elektronicznej bransolety). Środkami i urządzeniami regionalnych centrów informacyjnych są natomiast serwer monitoringu oraz stacjonarny i mobilny pulpit monitoringu. Na zintegrowany system bezpieczeństwa składają się: podsystem sygnalizacji ochronnej, podsystem sygnalizacji alarmowej, podsystem kontroli i zarządzania dostępem, podsystem dwustronnej łączności głosowej, z funkcją konferencji, podsystem alertu głosowego, podsystem wideoobserwacji i wideodetekcji, podsystem zbierania i opracowania informacji, podsystem zarządzania i diagnostyki funkcjonowania podstawowych komponentów systemu (Zob. *ibidem*, cz. 1-3 Wykazu).

ci centrów poprawczych, wyboru i ustalenia szczegółowych zasad kooperacji ich administracji z administracją jednostek organizacyjnych, w których pracuje skazany, a równocześnie, co wydaje się trudne, doprecyzowania formuły działalności centrów poprawczych, by nie przekształciły się w znane z niechlubnej historii Związku Sowieckiego obozy pracy.

Po drugie, mechanizm wymierzania i wykonywania kary prac przymusowych może być niejasny dla organów jurysdykcyjnych. Pojawia się bowiem szereg teoretycznych i praktycznych problemów, których rozwiązanie wydaje się konieczne dla właściwego rozumienia istoty i racjonalnego korzystania z tego nowego instrumentu prawa karnego. Wśród podstawowych zagadnień mogących się pojawić przy wymierzaniu i realizacji kary prac przymusowych na plan pierwszy wydają się wysuwać:

- a) zgodność pracy przymusowej z prawodawstwem Federacji Rosyjskiej,
- b) podobieństwo cech kary prac przymusowych do innych środków penalnych,
- c) efektywność stosowania prac przymusowych.

Praca przymusowa a rosyjski porządek prawny

Zakaz pracy przymusowej wprost wypowiada art. 37 cz. 2 Konstytucji Federacji Rosyjskiej. Niemniej jednak jej art. 55 cz. 3 dopuszcza ograniczenie praw i swobód człowieka i obywatela w drodze prawa federalnego. Ograniczenie to nie może przekroczyć takiej miary, jaka jest niezbędna w celu ochrony podstaw ustroju, moralności, zdrowia, praw i interesów prawnych innych osób, zapewnienia obrony kraju i bezpieczeństwa państwa. Równocześnie art. 4 *in fine* Kodeksu pracy Federacji Rosyjskiej wyklucza (na potrzeby jego stosowania) z zakresu pojęcia pracy przymusowej pracę wykonywaną na podstawie prawomocnego wyroku sądu pod nadzorem organów państwowych, odpowiedzialnych za przestrzeganie prawa przy wykonywaniu wyroków sądowych. Taki właśnie charakter ma praca wykonywana pod nadzorem administracji centrum poprawczego.

Powstaje jednak pytanie, jak zapewnić właściwą miarę dolegliwości kary prac przymusowych wyrażającą się w ograniczeniu praw i swobód człowieka tak, by owa miara nie wykraczała poza minimum niezbędne dla ochrony istotnych dla społeczeństwa i państwa dóbr prawnych. Z braku podstaw empirycznych, odpowiedź nie wydaje się łatwa. Niemniej jednak ustawodawca karny starał się zachować odpowiednie proporcje pomiędzy tym co konieczne z punktu widzenia ochrony dóbr skazanego, jak i ochrony interesu społecznego. Praca skazanego ma co prawda charakter przymusowy, ale z założenia nie jest formą represji, lecz formą realizacji wychowawczych celów korekcyjnych. Ponadto praca skazanych jest odpłatna, a przy tym istnieje możliwość uzupełnienia przez nich wykształcenia oraz uzyskania szeregu „przywilejów”, w tym zamieszkania poza

terytorium centrum poprawczego wraz z rodziną. Kara prac przymusowych powinna więc sprzyjać normalizacji ich życia, zmniejszając ryzyko powrotu do przestępstwa, co z kolei warunkuje realizację ważkich społecznie funkcji prawa karnego – ochronnej i stabilizującej.

Podobieństwo cech kary prac przymusowych do innych środków penalnych

Określenie mechanizmu stosowania nowego rodzaju kary podstawowej, jaką są prace przymusowe zamiast kary bezwzględnego pozbawienia wolności, jest w pierwszej kolejności zadaniem doktryny prawa karnego. Jednak niełatwo będzie odpowiedzieć na zasadnicze w tym kontekście pytanie: jakiego charakteru okoliczności uzasadnią będą stanowisko sądu, że możliwa jest poprawa skazanego bez jego izolacji, które to jest przesłanką fakultatywnego stosowania kary łagodniejszej, w tym również kary prac przymusowych. Nie o kazuistyczne wyliczenie okoliczności tu chodzi, ale o wyeliminowanie możliwej dezorientacji organów sądowych uprawnionych w oparciu o postanowienia przepisu art. 73 cz. 1 kkFR do warunkowego skazania sprawcy²⁰, podczas gdy podobne przesłanki z art. 53.1 cz. 3 kkFR pozwalają im zamienić karę pozbawienia wolności na prace przymusowe. Kolizja obu regulacji polega na tym, że sąd wymierzając karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą pięciu lat związany jest zarówno nakazem warunkowego skazania sprawcy, jak i wymierzenia prac przymusowych, o ile dojdzie do przekonania, że nie jest konieczne pozbawienie sprawcy wolności dla osiągnięcia celów kary.

Równocześnie rodzi się konieczność doprecyzowania istoty kary prac przymusowych, bowiem odpłatna praca skazanego stanowi także podstawową treść kary robót poprawczych²¹ przewidzianej w art. 50 kkFR. Co prawda źródeł słów wskazywałby na ich różnorodność, jednak obie przecież polegają na przymusie świadczenia pracy²². Podobieństwo obu kar widoczne jest także na

²⁰ Sąd postanawia o warunkowym skazaniu w sytuacji, gdy wymierzywszy między innymi karę pozbawienia wolności na okres nie dłuższy niż 8 lat i wzięwszy pod uwagę wyjątki uregulowane w przepisie art. 73 cz.1, (p. a-b) dojdzie do wniosku, że możliwa jest poprawa skazanego bez realnego odbywania kary.

²¹ W tym miejscu należy dopowiedzieć, że Kodeks karny FR przewiduje trzy rodzaje kar bazujących na pracy jako środka poprawczym. Oprócz przywołanej już kary prac przymusowych i robót poprawczych ustanowiono w art. 49 kkFR karę prac obowiązkowych, z tym, że ta ostatnia polega na nieodpłatnym wykonywaniu prac społecznie użytecznych w czasie wolnym od świadczenia podstawowej pracy lub nauki.

²² Przymus świadczenia pracy w specjalnie do tego celu powołanych instytucjach czyni karę prac przymusowych podobną także do kary ograniczania wolności w jej podstawowym wariantcie (tak. np. U. Hellmann, A. Rarog, *Berührungspunkte in der deutschen und russischen Strafrechtswissenschaft*. Немецкая и российская уголовно-правовая наука: точки соприкосновения, Universitätsverlag Potsdam, Potsdam 2013, s. 149; Zob także Т.П. Бутенко, *К вопросу о правовой природе уголовного наказания в виде принудительных работ*, Вестник Амурского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. 2013, № 62, с. 62).

wielu innych płaszczyznach, dość wspomnieć, że tożsama jest dolna granica zagrożenia karą (2 miesiące), czy też procentowy zakres potrąceń dokonywanych z wynagrodzenia skazanego. Stąd też zrozumiałe są wątpliwości dotyczące potrzeby wprowadzania nowego rodzaju kary opartego na podobnych założeniach indywidualno-prewencyjnych, tym bardziej, że rozwinięcie regulacji art. 50 k.k.FR, w szczególności w kierunku objęcia nią szerszej grupy sprawców²³ i rozszerzenia ustawowych granic wymiaru kary, umożliwiłoby realizację tych celów, które legły u podstaw wprowadzenia do systemu prawa karnego Rosji prac przymusowych, a przy tym pozwoliłoby uniknąć kapitałochłonnych i czasochłonnych inwestycji w infrastrukturę centrów poprawczych.

Efektywność kary prac przymusowych

Godne wynagradzanie pracy przymusowej czynić ją będzie mniej dolegliwą, a przy tym może być skutecznym środkiem „terapii woli” sprawcy – terapii ukierunkowanej na utwierdzenie w skazanym przeświadczenia o potrzebie przestrzegania reguł życia społecznego. Temu celowi powinna być więc podporządkowana praca wychowawcza administracji centrum poprawczego, która będzie o tyle efektywna, o ile zostanie poprzedzona wnikliwą analizą danych osobopoznawczych z uwzględnieniem endogennych i egzogennych uwarunkowań popełnionego przez skazanego czynu zabronionego.

Jeżeli jednak odczytać motywy prawodawcy leżące u podstaw wprowadzenia nowego rodzaju kary w postaci prac przymusowych do ustawodawstwa karnego Rosji w kontekście polityki państwa rosyjskiego można powątpiewać w to, że zamiar realizacji celów indywidualno-prewencyjnych góruje nad zamiarem uzyskania korzystnego rachunku ekonomicznego. Niemniej jednak krótka historia „martwej” do dziś regulacji wskazuje na spóźnioną refleksję ośrodka władzy rosyjskiej co do rzeczywistych kosztów wprowadzenia jej w życie. Choć skazany na roboty przymusowe faktycznie partycypuje w kosztach swojego utrzymania, to oszczędności z tytułu zamiany orzeczonej kary pozbawienia wolności na karę prac przymusowych mogą okazać się iluzoryczne. Nie można bowiem odmówić racji tym, którzy nie wierząc w godne wynagrodzenie skazanego i warunki odbywania kary twierdzą, że wątpliwe jest uzyskanie efektów wychowawczych poprzez długotrwałą, źle opłacaną przymusową pracę, która w żadnej mierze nie spełnia oczekiwań skazanego²⁴. Wówczas bowiem dostrzeże on w niej jedynie formę odwetu, a w opresyjnej z jego punktu widzenia

²³ Kara robót poprawczych orzekana jest zwykle wobec sprawców przestępstw lekkiej i średniej wagi (А.И. Парог (ред.), Уголовное право России. Части Общая и Особенная, Юридическая фирма „КОНТРАКТ”, Издательский Дом ИНФРА-М, Москва 2008, с. 196).

²⁴ Так м.и. В.А. Авдеев, *Принудительные работы как новый вид наказания в системе мер уголовно-правового характера*, Известия Иркутской Государственной Экономической Академии 2012, N 6, с. 99.

sytuacji nie może zrodzić się refleksja nad złem popełnionego czynu i chęć poprawy, lecz sprzeciw i bunt, negacja istniejącego stanu rzeczy.

Nie sposób nie dostrzec jeszcze jednego zagrożenia dla efektywności realizacji celów kary prac przymusowych. Otóż, jako alternatywa dla pozbawienia wolności kara ta, jak wiadomo, może być orzekana wobec sprawców dopuszczających się szerokiego spektrum przestępstw, także tych ciężkich, o ile zostały popełnione po raz pierwszy. Rodzi się więc wątpliwość czy orzekanie tej samej rodzajowo kary wobec tak szerokiej grupy sprawców jest zasadne. Jest dalece prawdopodobne, że w warunkach stosunkowo niskiego rygoru centrów poprawczych skuteczność pracy wychowawczej z tak różnorodną reprezentacją skazanych, pomimo indywidualizacji środków i metod nie przyniesie oczekiwanych efektów, zaś większość wysiłków kadry penitencjarnej skupi się na utrzymaniu względnego porządku i dyscypliny.

Zakończenie

Przedstawione w niniejszym opracowaniu problemy związane z przewidzianym ustawowo stosowaniem od 14 października 2017 r. na gruncie prawa karnego Federacji Rosyjskiej norm o karze prac przymusowych nie istnieją w oderwaniu od siebie. Należy zatem rozstrzygać je w sposób kompleksowy. Najistotniejszym wyzwaniem, niejako pierwotnym wobec pozostałych jest wydzielenie środków budżetowych na stworzenie infrastruktury centrów poprawczych w ramach podmiotów Federacji Rosyjskiej i przygotowanie kadry penitencjarnej, która potrafi wyjść poza schemat sztucznej więziennej rzeczywistości. Nie można bowiem zapominać, że kara prac przymusowych jest emanacją idei wolności kontrolowanej, co oznacza, że względna swoboda skazanego i stworzenie mu warunków zbliżonych do naturalnych (wolnościowych) jest podstawową przesłanką jej efektywności, która jest racją stosowania wszelkich kar. Efektywność tę ustawodawca chce uzyskać poprzez kompilację założeń socjopedagogicznego i indywidualnego systemu resocjalizacyjnego, co uznać należy za trafne podejście. Trudno jednak oprzeć się wrażeniu, że prace przymusowe są niezbyt oryginalnym²⁵, a przy tym pochopnie realizowanym projektem, który trudno wprowadzić w życie, ale jeszcze trudniej, z uwagi na zaawansowanie projektu, jak i spodziewane korzyści finansowe, wycofać się z niego.

²⁵ „Roboty przymusowe bez umieszczenia w miejscach pozbawienia wolności” przewidywała już Instrukcja Ludowego Komisarza Sprawiedliwości z 19.12.1917 r. „O rewolucyjnym trybunale, jego składzie, sprawach przez niego prowadzonych, nakładanych przez niego karach i o porządku przeprowadzania jego posiedzeń”. Genezy kary prac przymusowych można oczywiście doszukiwać się także w przymusowej pracy katorżników, wobec których orzekano karę zesłania bez izolacji od społeczeństwa.

Źródła prawa:

Трудовой кодекс Российской Федерации” от 30.12.2001 N 197-ФЗ, Российская газета, N 256, 31.12.2001, с изм.

Уголовный кодекс РФ от 13.06.1996 г. N 63-ФЗ, Собрание законодательства Российской Федерации от 17 июня 1996 г. N 25 ст. 2954, с изм.

Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации» от 08.01.1997 N 1-ФЗ, Собрание законодательства РФ 13.01.1997, N 2, ст. 198, с изм.

Постановление Правительства РФ от 06.07.2012 N 691 «Об утверждении Правил оплаты проезда, обеспечения продуктами питания или деньгами на время проезда осужденных, самостоятельно следующих к месту отбывания принудительных работ», Собрание законодательства РФ, 16.07.2012, N 29, ст. 4119, с изм.

Распоряжение Правительства Российской Федерации от 14 октября 2010 г. N 1772-р г. Москва, Собрание Законодательства РФ, 25.10.2010, N 43.

Федеральный закон от 16.07.1999 N 165-ФЗ «Об основах обязательного социального страхования», Собрание законодательства РФ, 19.07.1999, N 29, ст. 3686, с изм.

Федеральный закон Российской Федерации от 7 декабря 2011 г. N 420-ФЗ „О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации”, Собрание законодательства Российской Федерации, 2011, N 50, ст. 7362.

Федеральный закон от 21.11.2011 N 323-ФЗ «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации», Собрание законодательства РФ», 28.11.2011, N 48, ст. 6724, с изм.

Федеральный закон от 30.12.2012 N 307-ФЗ „О внесении изменений в статью 8 Федерального закона „О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации” и статью 6 Федерального закона „О внесении изменений в Федеральный закон „О судебных приставах” и отдельные законодательные акты Российской Федерации”, Собрание законодательства РФ, 31.12.2012, N 53 (ч. 1), ст. 7632.

Федеральный закон РФ от 28.12.2013 N 431-ФЗ «О внесении изменения в статью 8 Федерального закона „О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации”, Российская газета, N 295, 30.12.2013.

Федеральный закон от 02.10.2007 N 229-ФЗ «Об исполнительном производстве», Собрание законодательства РФ», 08.10.2007, N 41, ст. 4849, с изм.

Постановление Правительства РФ от 04.06.2012 N 553 «Об утверждении перечня аудиовизуальных, электронных и иных технических средств надзора и контроля, используемых исправительными центрами для предупреждения преступлений, нарушений порядка и условий отбывания принудительных работ и для получения необходимой информации о поведении осужденных к принудительным работам», Собрание законодательства РФ», 11.06.2012, N 24, ст. 3189.

Literatura:

Hellmann U., Rarog A., *Berührungspunkte in der deutschen und russischen Strafrechtswissenschaft*, Немецкая и российская уголовно-правовая наука: точки соприкосновения, Universitätsverlag Potsdam, Potsdam 2013.

Авдеев В.А., *Принудительные работы как новый вид наказания в системе мер уголовно-правового характера*, Известия Иркутской Государственной Экономической Академии 2012, N 6, с. 99.

Бутенко Т.П., *К вопросу о правовой природе уголовного наказания в виде принудительных работ*, Вестник Амурского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. 2013, N 62.

Рарог А. И. (ред.), *Уголовное право России. Части Общая и Особенная*, Юридическая фирма „КОНТРАКТ”, Издательский Дом ИНФРА-М, Москва 2008.

Шевелева С.В., *Перспективы назначения и исполнения наказания в виде принудительных работ*, Вектор науки ТГУ, серия Юридические науки 2012, N 1 (8).

COMPULSORY WORK – A NEW MEASURE OF PUNISHMENT IN THE CRIMINAL LAW OF THE RUSSIAN FEDERATION

Abstract

The aim of this article is to outline both the nature and the character of compulsory work – a new measure of punishment in the Criminal law of the Russian Federation, the mechanism of its adjudging and implementation in the light of the Criminal Code and Executive Criminal Code provisions as well as possible difficulties. These new provisions regarding the application of compulsory work as an alternative penalty to deprivation of liberty are to come into force on 1st January, 2017.